

ROD, ZNANJE I MOĆ

Istorija, nasleđe i značaj naučnica u Srbiji

Urednice:
Mladena Prelić,
Lada Stevanović, Miroslava
Lukić Krstanović

ROD, ZNANJE I MOĆ
ISTORIJA, NASLEĐE I ZNAČAJ NAUČNICA U SRBIJI

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Collection of Papers, Volume 34

GENDER, KNOWLEDGE AND POWER

HISTORY, HERITAGE AND SIGNIFICANCE OF WOMEN
SCHOLARS AND SCIENTISTS IN SERBIA

Editors:

Mladena Prelić

Lada Stevanović

Miroslava Lukić Krstanović

Belgrade 2022

ETNOGRAFSKI INSTITUT SANU

Zbornik radova 34

ROD, ZNANJE I MOĆ

ISTORIJA, NASLEĐE I ZNAČAJ NAUČNICA U SRBIJI

Urednice:

Mladena Prelić

Lada Stevanović

Miroslava Lukić Krstanović

Beograd 2022

Izdavač:

Etnografski institut SANU

Kneza Mihaila 36/IV, Beograd, tel. 011 2636-804

e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs

<http://www.etno-institut.co.rs>

Za izdavača:

Dragana Radojičić

Recenzenti:

prof. dr Dubravka Đurić

prof. dr Jelena Đorđević

dr Srđan Radović

Urednice Zbornika radova 34:

dr Mladena Prelić

dr Lada Stevanović

dr Miroslava Lukić Krstanović

Urednik Monografskih izdanja Etnografskog instituta SANU:

dr Jadranka Đorđević Crnobrnja

Redakcija Monografskih izdanja Etnografskog instituta SANU:

prof. dr Dragana Radojičić, dr Ivana Bašić, dr Mladena Prelić,

dr Mileša Stefanović Banović, dr Bojana Bogdanović, dr Milan Tomašević (sekretar)

Lektura i korektura (srpski jezik): dr Stanislava Barać

Prevod, lektura i korektura (engleski jezik): Obrazovni centar ILAS i autori

Dizajn korica: Dimitar Vuksanov

Priprema za štampu: Davor Palčić

Štampa: 4Print Studio

Tiraž: 350 primeraka

ISBN 978-86-7587-113-2

Zbornik *Rod, znanje i moć: istorija, nasleđe i značaj naučnica u Srbiji*, predstavlja jedan od rezultata projekta *Nasleđe i značaj naučnica u Srbiji: istraživanje prošlosti kao investicija za budućnost* Etnografskog instituta SANU koji je podržan u okviru Programa participacije Uneska 2020/2021.

SADRŽAJ

Predgovor	9
Jelena Milinković Julka Hlapec Đorđević: prilozi za feminističku biografiju ..	15
Đurđina Šijaković Maidanik Humanizovanje dvojstva ljubavi: Anica Savić Rebac o Euripidovom Erosu	35
Jelena Petrović Rad na kanonizaciji ženskog autorstva u međuratnoj Jugoslaviji	53
Marija Šegan-Radonjić, Vesna Todorčević Rodna struktura Matematičkog instituta SAN od 1946. do 1961. godine	83
Nada M. Sekulić Žene i žensko pitanje u radu Korčulanske škole i časopisa <i>Praxis</i>	95
Mirjana Prošić-Dvornić Professor Djurdjica Petrović – a life worth living	121
Jelena Čeriman Benevolentni i neprijateljski seksizam kao prepreka vidljivosti naučnih doprinosa akademskih radnica u Srbiji ..	149
Karolina Lendák-Kabók Intersekcionalna perspektiva u akademskom prostoru: pripadnice nacionalnih manjina u Srbiji	169
Svenka Savić, Maja Korać Naučnice iz Srbije u svetu: kroz dijalog i refleksiju	189

PRILOZI

Miroslava Lukić Krstanović

**O vebinaru – Istraživanje istorije i doprinosa naučnica
u Srbiji: metode i pristupi** 219

Ana Stolić

In memoriam, Ljubinka Trgovčević Mitrović (1948–2022) .. 231

Biografije autorki i urednica 233

Humanizovanje dvojstva ljubavi: Anica Savić Rebac o Euripidovom Erosu*

U doktorskoj disertaciji *Predplatonaska erotologija* (1932) Anice Savić Rebac – čija je tema obilježila život, rad, pa i smrt autorke – posebno mjesto ima Euripid, najmlađi od trojice velikana grčke tragedije. Njemu je, zapravo, posvećeno čitavo jedno poglavlje: „Strast i mudrost“. Prema Anici Savić Rebac, Euripid kao „pjesnik duše“ i „pjesnik antinomija“ staro dvojstvo nadličnog i ličnog Erosa u potpunosti svodi na oblast duše i preoblikuje u kontrast duhovne/mudre/umjerene i strasne/bezumne/prekomjerne ljubavi. Autorka pozicionira Euripidovu misao kao Platonovu prethodnicu, tj. kao neophodni stepenik ka vrhuncu erotologije. U radu će se detaljnije prikazati pomenuti segmenti rasprave o Euripidovom Erosu. Naročita pažnja će biti data tvrđenju Anice Savić Rebac da je Euripidovo težište u plemenitoj, blagorodnoj ljubavi da bi se osvijetlili značaj i odlike njenih uvida, s obzirom na kritiku Euripida i savremeno izučavanje erosa u tragediji. Na osnovu uvidâ u ovo poglavlje, pokazaće se autorkina širina u sagledavanju književnosti, njoj svojstvena perspektiva istorije ideja, naročito važna mjesta analize i poente, i ukazati na mjesta na kojima bi buduća naučna pregnuća mogla nastaviti. Kao posebno inspirativno mjesto u tekstu ispostaviće se autorkin fokus na Laodamiji iz Euripidove izgljebene drame *Protesilaj*.

Ključne reči: Anica Savić Rebac (1892–1953), Euripid, Eros, istorija ideja, klasične nauke

Vi se čudite što volim mrtvace. Zar vi ne znate, Kašanine, koliko mrtvi mogu da budu živi, a koliko živi mogu da budu mrtvi?

Ana Savić Rebac Milanu Kašaninu (Кашанин 1974, 24)

---

* Ovaj tekst je rezultat istraživanja obavljenih u Etnografskom institutu SANU (evidencioni broj Ugovora: 451-03-68/2022-14/200173), koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ove riječi je Ana Savić Rebac u prijateljskoj korespondenciji uputila Milanu Kašaninu, koji je te 1919. godine boravio u Parizu. Pod mrtvima autorka podrazumijeva stvaraocce antičke kulture i metonimijski antiku uopšte (*à propos* tražene fotografije pariskih Termi koje je sagradio rimski car Julijan Apostata). Ova rečenica, osim što poetizuje njen stav o relevantnosti antike, čudnovato obilježava život naše čuvene klasične filološkinje i svakako vodi niti teksta na narednim stranicama.

Istim riječima Anica Savić Rebac kao da se pozicionira, poput svjedoka koji žive i mrtve posmatra, u svojevrsno liminalno mjesto, u neko sebi svojstveno *između*. Tako: između strasti i intelekta, između mističnog i racionalnog; između antike i moderne književnosti, između nauke i stvaralaštva (poezije), između klasične filologije i filosofije, između književnoistorijskog i pristupa istorije ideja; između inostranstva i Srbije, između Beograda, Novog Sada i Skoplja, između različitih istorijskih/političkih/nacionalnih/vjerskih specifičnih okolnosti.

Istorija ideja i intelektualna širina Anice Savić Rebac

Metodsko i sazajno „između“ Anice Savić Rebac koje uporno i postojano inklinira ka pristupu *istorije ideja* primijetili su mnogi kritičari njenog djela (Букадиновић 1966, xvi; Флашар 1968, 207; Милосављевић 1986, 91). Zajedno s Lomparom (2015, 6 i dalje), kritika poludirektno pokazuje nešto što treba nedvosmisleno istaći: naša autorka je stvarala *paralelno* sa zastupnicima istorije ideja (Arthur Lovejoy, 1873–1962; Erich Rothacker, 1888–1965) koji su se nalazili u zahvalnijim kulturnim klimama. Moguće je da područje istorije ideja naša autorka pronalazi djelimično i intuitivno, osjećajući se nesputano u takvoj širini, i s obzirom da sama „istorija ideja prebiva u osobenom području posredovanja“, tj. između duhovnih područja, specijalističkih i opštih saznanja, između različitih metodskih postupaka (Ломпар 2015, 7–9).¹ Ovaj kvalitet Anice Savić Rebac treba uvijek imati na umu, a naročito iz perspektive humanistike XXI vijeka: naime, inter- ili

¹ Prema viziji profesora filosofije Artura Lavdžoja koji je skovao termin i otvorio akademski prostor, istorija ideja je polje za razmjenu između naučnika koji se bave humanističkim naukama, situirana prvenstveno između istorije i filosofije, obuhvatajući razdoblje od antike do savremenosti sa *longue durée* pristupom, prvobitno zasnovana na angloameričkom empirizmu i njemačkom idealizmu, gotovo u potpunosti fokusirana na zapadnu tradiciju. Istorija ideja nije imala naročitu institucionalnu strukturu ostavši tako otvoreno polje za stalne modifikacije i međusobne uticaje sa bliskim i nerazgraničenim disciplinama kao što su *intellectual history*, *histoire des mentalités*, *Geistesgeschichte*, *Begriffsgeschichte*. O političkoj/

multidisciplinarnost u svom najboljem vidu podrazumijeva ne samo specijalističku raznorodnost i metodološku varijabilnost, već prvenstveno duhovno-intelektualnu širinu u kojoj se može misaono posredovati između različitih polja. Svestranost i intelektualna širina naše autorke u bliskoj su vezi sa njenim zrelijim shvatanjem helenizma: naime, „gledati svet ‘grčkim okom’ znači doživeti svaku pojavu kao deo jedinstvene celine“ (Душанић 2015, 327–329). Svetlana Slapšak je svojevremeno obratila pažnju na antropološko-kontekstualnu opredeljenost i interdisciplinarnost *Predplatonске erotologije* (Slapšak 1984, 16), a u svom najnovijem britkom prilogu o Anici Savić Rebac njenu tezu naziva „jedinственom kombinacijom filozofije, filologije i antropologije“ (Slapšak 2020, 335).

Činjenica da polju istorije ideja/intelektualne istorije srpska kultura može da pridruži pregnuće jedne učene žene paralelno sa muškarcima iz njemačke i američke sredine vrijedna je naše pažnje. U užem domenu klasičnih nauka biću još afirmativnija (budući i sama klasična filološkinja). Ako su na naučnom skupu klasičara *The Value of the Classics* održanom 1917. na Univerzitetu Princeton od 242 učesnika bile samo dvije žene (Gold 1997, 329), činjenica da naša kultura ima *te dvije žene* koje su se, obje doktori nauka, bavile antikom (Kseniju Atanasijević – o kojoj sam pisala u ovom kontekstu u Шијаковић Маиданик 2021, i Anicu Savić Rebac) obavezuje nas da njihov rad vrednujemo u srpskoj humanistici i kulturi, kao i u svjetskoj nauci.

Polihistorijski impuls svojstven našoj autorki tekovina je antičkih mislilaca (pomenimo samo Empedokla), i stoga u uvodu na prvoj stranici *Predplatonске erotologije* Anica Savić Rebac piše da tema: „ne trpi ni čisto književnu obradu, a ni mudro ograničenje u naučnom ispitivanju“, i da zahtjeva „neprekidno proširivanje oblasti“ (str. 19).² Njeno metodološko i hermeneutičko *između* se na organski način prilagođava, prateći nosioce i preobraženja u genezi pojma erosa.³ U ovom nizu nosioci ideja (bilo zbirni poput arhajskih liričara ili pojedinačni poput Hesioda) figuriraju i sami kao posrednici. Ovaj

istorijskoj pozadini razvoja i novijem stanju u istoriji ideja, v. prikaz Parsons 2007. Takođe, v. preglednu studiju Grafton 2006.

² Oznakom str. – u ovom članku biće uvijek označena paginacija izdanja Savić Rebac [1932] 1984.

³ Na kraju uvoda (str. 26), autorka objašnjava da je njena *Predplatonска erotologija* zamišljena kao prvi dio kompletne trodjelne rasprave *Orfičko-platonско-neoplatonска učenja o Erosu, i njihov uticaj na Srednji vek, poglavito na Dantea*. Prvi i jedini dio (od početaka do Platona) imamo, drugi dio je zamišljen da pokrije period od Platona do Dionisija Pseudo-Areopagite, a treći bi bio do Dantea. Anica Savić Rebac, nažalost, nije uspjela da realizuje ovaj ambiciozni projekat, ali je i u doktorskoj tezi i u drugim studijama koje su se bavile erosom uvijek pisala „sa pogledom na celinu razvoja“.

niz posrednikâ poput stepenika prelazi autorka, koju Eros psihopompovski vodi do Platona kao odmorišta i do Dantea kao odredišta. Da bismo osvijetlili značaj i odlike uvidâ Anice Savić Rebac o Euripidovom tretmanu erosa, smatramo neophodnima kratak pregled pojma erosa u antičkoj grčkoj misli, u tragediji posebice, i skicu najvažnijih naučnih pristupa erosu kod Euripida.

Eros u antičkoj grčkoj misli / sažet pregled

Starogrčki termin *ἔρως* nema adekvatne ekvivalente u modernim jezicima; prvenstveno se odnosi na *romantičnu ljubav* i *seksualnu želju/strast* i u širem smislu na *apetit* (poput gladi i žeđi) sa psihološkim i fiziološkim simptomima, na *vitalnu žudnju* da se zadovolji nedostatak. U homerskoj poeziji, nepersonifikovani Eros je silovita fizička želja koja tjera muškarce (heroje i bogove) ženama i potresa im udove. Arhajski liričari daju ambivalentnu sliku personifikovanog Erosa koji utiče na tijelo i na um: mlad je i razigran, lijep i sladak, ali ne i naivan – on je surov i lukav, može da zamahne sjekirom/bičem, pojavljuje se iznenada poput vihora i protresa svoje žrtve. Hesiodov Eros je jedan od najstarijih bogova, vlada udovima i umovima i ljudi i bogova.⁴ Sa Parmenidovim Erosom koji kao kosmički princip pomiruje suprotnosti, i epikurejskom slikom omnipotentnog Erosa približavamo se Platonovoj raspravi o Erosu; za Platona je vrhunac erosa u ljubavi prema istini i dobru. Helenistički pisci će se nadovezati na predstavu razigranog, nestašnog Erosa iz arhajske lirike, i u ovom pravcu počinje da zauzima važno mjesto slika Erosa sa lukom i strijelom (OCD 2012: s.v. Eros).⁵ Za recepciju ovog kompleksnog pojma važno je uvijek imati u vidu da hesiodovska primordijalna žudnja/„primarna kosmogonijska glad“ obuhvata sve intenzivne želje, tjelesne i duhovne, individualne i kolektivne te da je eros više od instinkta, budući da postoji kognitivni element (Konstan 2013).

⁴ Ovo se odnosi na odjeljak *Teogonija* 116–122. Druga predstava (*Teogonija* 188–206) dala je uobičajenu sliku Erosa koji se nakon rođenja Afrodite pojavljuje kao njen pratilac.

⁵ Odlična, sveobuhvatna a nepretenciozna obrada pojma ostaje naslov *Grci i Eros: simboli, prakse i mesta (I Greci el l'eros: Simboli, pratiche e luoghi)* Kloda Kalamata: Calame 1992 (1996, 1999), koja posvećuje dosta prostora tragičarima. Knjiga o erosu u pisanim izvorima koja je privukla dosta pažnje i čija autorka bi nesumnjivo rado čitala *Predplatonsku erotologiju* je i Carson 1986 – u ovoj knjizi Euripid se jedva pominje.

Tragički i Euripidov eros u nauci

U pogledu „fiziologije erosa“, tragedija preuzima zaostavštinu arhajskih meličara o Erosu koji istovremeno očarava i ubada.⁶ Određene konvencije žanra (koje postoje u okviru ideološke strukture i kulturnih vrijednosti) igraju veliku ulogu u determinisanju precizne predstave erosa i drugih emocija (Munteanu 2011, 5–6); naime, autori sačuvanih djela u svim žanrovima, pa i u tragediji, su muškarci (sa izuzetkom Sapfe u lirici), subjekti i objekti osjećanja su muškarci/žene u različitim žanrovima, a u tragediji su subjekti osjećanja erosa uvijek žene. Stoga je eros u tragediji po pravilu dat u kontekstu braka. U periodu intenzivnog proučavanja tragedije kritika je dosledno tumačila da heteroseksualni/bračni eros u tragediji (za razliku od drugih žanrova) nikada nema pozitivne posledice, već je nekontrolisana, patologizirana, žestoka sila koja isključivo vodi nesreći.⁷ Ova interpretativna tendencija se nastavlja i u novijim studijama (Thumiger 2013, 28, up. Sanders 2013). Međutim, nekoliko novijih naslova skreće pažnju na pozitivne aspekte erosa u tragediji kao na sistematski zanemarivan dio spektra u kritici. Naime, tragičari koriste diskurs erosa u *kompletnom* emotivnom rasponu (Wright 2017, naročito 222), a kroz analizu motiva dobre supruge i terminologije bračnog kreveta dolazi se do pozitivne konotacije bračnog erosa u tragediji i ženi se vraća benevolentna seksualnost (Kaimio 2002, naročito 97 i 112; Valtadorou 2020). Evidentno je da se dobrim suprugama osim Sofoklove Dejanire smatraju upravo *Euripidove* junakinje: Alkestida, Evadna i Helena. Za recentnu reevaluaciju tragičkog erosa ključni je Euripidov opus.

Za pitanje erotskog konflikta kod Euripida u savremenoj akademskoj struji naročito je relevantna teza o bračnom erosu kao fragilnoj tački moralnih i institucionalnih temelja polisa. U rodnom konfliktu Euripidove drame eros je veoma često skopčan sa srdžbom i postaje škodljiva strast (sa metaforama bolesti, ludila, polucije, rvanja i rata) koja ne utiče samo na sferu privatnog života već i na širu zajednicu. Tako je erotska želja kod žena poput Fedre, Medeje i Hermione pitanje od javnog interesa sa društvenim i političkim posledicama (Visvardi 2020, 641–646).

⁶ Eshil, *Agamemnon* 737sq; *Prometej* 590sq, 649sq; Euripid, *Medeja* 8, 556.

⁷ Seaford 1987; Stanford 1983, 36–37; Rabinowitz 1993; Rehm 1994; Padel 1992, naročito 115–127, 158–161; Konstan 1994, 145sq i 176sq; Rabinowitz 1992, 36–52; Goldhill 1995, 149; Calame [1992] 1999, 141–151.

„Strast i mudrost“ – Euripidov Eros u *Predplatonskoj erotologiji*

Prema mišljenju Anice Savić Rebac, u istoriji grčke misli o Erosu prisutna su dva suprotstavljena i komplementarna talasa: u prvom talasu se dešava oslobađanje od drevnih mitsko–kultskih predstava o Erosu kao ličnom božanstvu u pravcu transformacije u kosmički princip, a u narednom transponovanje kosmičkog Erosa u ljudsku sferu u vidu afektivne strane ličnosti. Osnovno promišljanje autorke o jedinstvu dvostruke prirode Erosa (koji je lični i nadlični, ljudski i nadljudski) već je konstatovano u nauci (Stojković 1972, 417–418; Žužić 2009, 234–235, Deretić 2012, 294–295).

Posebno mjesto u *Predplatonskoj erotologiji* ima Euripid, najmlađi od trojice velikana grčke tragedije.⁸ Njemu je, zapravo, posvećeno čitavo poglavlje (jedno od osam) ove studije pod nazivom „Strast i mudrost“, koje do sada nije dobilo pažnju nauke. Autorka istražuje genezu pojma važnog za tragediju, i koji koegzistira „u spekulaciji, poeziji i psihologiji“ (str. 50) – oblastima koje se kod Euripida *de facto* preklapaju, te nas pozamašan prostor posvećen Euripidu ne čudi. Discipline mišljenja, raznorodne za moderni akademski senzibilitet, u antici su pak pripadale široj sferi intelektualnog djelanja bez jasnih granica. Pa ipak, ovdje naglašavamo *specifičnu Euripidovu* intelektualnu slobodu i širinu kao poziciju iz koje je tretirao svaki problem (bez doktrine i metode kojima bi dosledno robovao) jer smatramo mogućim da je Anica Savić Rebac sa svojom perspektivom istoričarke ideja mogla osjećati izvjesno inkliniranje ka Euripidu. Pomenimo ukratko i to da je vodeća njemačka kritika krajem XVIII odnosno tokom XIX veka izvršila svojevrsan *damnatio* Euripida, između ostaloga baš zbog njegove intelektualne širine.⁹ U kasnom XIX/ranom XX veku javlja se veliko interesovanje za Euripida, no mogli bismo reći da je Euripid sve do poznog XX veka ostao „neklasični klasični“ pisac kanona. Naša tema nije kritika Euripida i Savić Rebac se nije

⁸ Eshila i Sofokla Anica Savić Rebac nedvosmisleno smješta među starije pjesnike i mislioce, a Euripida u „predvorje Platonovo“ (str. 90–92). Naime, kod dvojice starijih tragičara autorka uočava preovlađujući uticaj homerske tradicije i kultski i mitski uticaj Afrodite, i daje važan nagovještaj ocjenom Sofokla da je znatno proširio krug ljubavnih motiva zarad tragičkih mogućnosti ljubavi, a ne zarad njene „psihičke interesantnosti“.

⁹ Prezrive zamjerke povodom formalnih i estetskih mana, unošenja političkog/filosofskog materijala u umjetnost (koja bi navodno trebalo da se kao vječna čista vrijednost ne prlja u političkoj areni efemernosti), i zbog dramskih ličnosti koje djeluju vođene strašću (a ne čašću i samokontrolom), nastavile su se, uz povremene defanzivne impulse, do sredine XIX v. i kasnije (Michelini [1987] 2006, 3–51).

direktno bavila ni recepcijom ni kritikom Euripida, ali smatramo da je važno primijetiti da prostor i ton posvećeni Euripidu u *Predplatonskoj erotologiji* te 1932. godine doprinose trendu rehabilitacije ovog pisca.

U ovom poglavlju u kome se prvo daje sveukupna ocjena Euripidovog doprinosa genezi Erosa (str. 96–98), a zatim se raspravlja o pojedinačnim ljubavnim motivima (str. 99–102) uz dodatna zapažanja (str. 103–106), Anica Savić Rebac u esejističkom stilu polazi od dva ključna zapažanja o Euripidu (str. 97). Prvo je to da je Euripid *pesnik antinomija*¹⁰ u pogledu shvaćanja svijeta i bogova kao i u pogledu prihvatanja principa sofistike i građenja retorskih sekvenci u dijalozima; stoga je, tvrdi autorka, Euripid Erosa predstavio kroz „antinomije njegove pojave u svetu“. Drugo zapažanje je to da je Euripid *pesnik duše* i sa tim u skladu on preuzima nasleđeno drevno dvojstvo nadličnog i ličnog Erosa da bi ga *humanizovao* i „potpuno sveo na oblast duše“ u vidu kontrasta duhovne i strasne ljubavi. Autorka napominje da je u Euripidovoj humanizaciji Erosa postojao ograničavajući faktor, a to je „čovečanski govor tragedije“, tj. žanrovska limitiranost na prikazivanje ljudskih afekata. Euripid je otišao najdalje moguće u zadatim okvirima, shvativši dvojstvo nadlične i lične ljubavi na nivou duše, i dajući ga u vidu *suprotice* duhovne/mudre/umjerene i strasne/bezumne/prekomjerne ljubavi.

S obzirom na tradicionalnu predstavu Erosa kao bolesti duše i tijela, Euripid, kao pjesnik antinomija, nepobitno prihvata Erosa kao rušilačku silu i bolest, ali rame uz rame sa plemenitom/oplemenjavajućom ljubavlju, „naglašavajući povodom jedne drugu“ (str. 98). U ovome autorka vidi *postavljanje problema* kao neophodan korak ka pokušaju rešavanja: Euripidovo „formulisanje dvojstva“ je neophodna priprema za Platonovo „nalaženje jedinstva“. Bilo bi moguće ukrstiti ovu Euripidovu metodu „kontrastiranja“ na koju Savić Rebac ukazuje sa grčkim fenomenom agona (*ἀγών*), onako kako se on manifestuje u tragediji. Kod teze o Euripidovom kontrastiranju erosa, izostao je komentar na važne stihove u *Ifigeniji u Aulidi* (548–551) gdje bog odapinje ne jednu, već dvije strijele: prva donosi blagostanje, a druga propast.¹¹

Možda najvažnije tvrđenje Anice Savić Rebac jeste da za Euripida ljubav *nije* neodređen i indiferentan pojam / *ἀδιάφορον* (str. 98). U ovom sta-

¹⁰ Antinomija (bukv. nekompatibilnost zakonâ) je protivrečnost (slično paradoksu) između dva principa ili zaključka, pri čemu se oba čine podjednako opravdana.

¹¹ Ovu dramu je Anica Savić Rebac sigurno poznavala, tim prije što je sa samo 13 godina napisala poetsku dramu *Ifigenija* (Vuletić 2002, 16–17). A za fragment Euripidove *Stenobeje* ona nije mogla znati: u ovom fragmentu dva su boga Erotesa, pa jedan vodi ljubavnika u život u vrlini, a drugi neprijateljski vodi u smrt (Page et al. 1932: 3.128, 22–25).

vu autorka se eksplicitno suprotstavlja Nestleu, velikom autoritetu njemačke klasične filologije (Wilhelm Nestle, 1865–1959). Ona naime tvrdi da se „indiferentnost“ koju Nestle uočava odnosi na *jezičku mogućnost* neutralnosti, a ne na bit pojma. Prema autorki, Euripid prikazuje antinomiju *pojave* erosa u svijetu, a ne suštinsku indiferentnost pojma, dvogubost u manifestaciji, a ne suštinsku neutralnost. Prvo, ovo objašnjenje Nestleove tvrdnje demonstrira istančan autorkin osjećaj za prirodu grčkog jezika. Drugo, autorkina interpretacija Euripidove misli je njena važna aksiološka poenta da ljubav nije vrednosno neutralan ili dualistički koncept. Kako je pokazala Irina Deretić, „intelektualno-duhovni karakter Euripidovih tragedija vrlo je blizak senzibilitetu Anice Savić Rebac“ (Деретић 2012, 300).¹² U ovoj tvrdnji moguće je djelimice naći obrazloženje za povelik prostor koji je u studiji dat Euripidu.¹³

Tu Savić Rebac decidno primjećuje ono što se tek u savremenoj kritici XXI v. saopštava: da je „kao tragičan pesnik i psiholog duševnih sukoba“ Euripid morao biti *žanrovski* naročito upućen na *negativni* kontekst ljubavi, ali da nije propustio da istakne njen pozitivni aspekt (str. 98, 106). Jednako je autorka svjesna da tragičar rabi kontrast između blagotvorne i rušilačke ljubavi zarad dramskog opravdanja i efekta (str. 99). Ovoj ideji o žanrovskom ograničenju autorka se vraća kasnije u tekstu (str. 102), naglašavajući teškoću izražavanja nadličnog Erosa u dramskoj poeziji.

Kod standardnog primjera erotskog kontrasta: bolesne ljubavi Fedre i nježne odanosti čednog Hipolita prema Artemidi (mada su ova određenja zapravo mnogo kompleksnija), Anica Savić Rebac pominje Džejn Elen Harrison (Jane Ellen Harrison, 1850–1928)¹⁴: „Dž. E. Harizn govori o ‘nežno-

¹² Irina Deretić u istom kontekstu daje moguće objašnjenje (sa kojim se slažem) jedne upadljive i u prvi mah začuđujuće činjenice: da Anica Savić Rebac u svojim erotološkim studijama vrlo malo pažnje daje Sapfi, lirskoj pjesnikinji ljubavi; naime, Sapfa je opisivala isključivo afektivnu stranu osjećanja (npr. zaljubljenost, ljubomora), a ne duhovno-intelektualnu stranu fenomena koja je od središnjeg značaja za Anicu Savić Rebac (Деретић 2012, 300).

¹³ Sa ovom mogućnošću se ne kosi kvantitativni faktor, koji je validan i treba ga pomenuti. Po jednoj analizi, riječ eros se u sačuvanim Euripidovim tekstovima pojavljuje 87 puta, kod Sofokla 18 i kod Eshila 16 (Borthwick 1997, 365).

¹⁴ Jedna od prvih žena sa istraživačkom i predavačkom pozicijom u Kembridžu, i jedna od centralnih figura kruga tzv. Kembridž ritualista, poznata po svojim javnim predavanjima o grčkoj umjetnosti, primjeni antropologije u klasičnim naukama, istraživanju primitivne grčke religije, i uopšte po svojoj akademskoj nekonvencionalnosti. Stav Dž. E. Harrison prema naporima njenih savremenica sufražetkinja je dakako komplikovan i kritikovan, ali se ne može osporiti njen doprinos statusu žena u akademskom prostoru.

matrijarhalnom odnosu između boginja i junaka' u grčkom mitu“ i jasno je da ovu tezu prihvata (str. 99). Nažalost, nema reference za ovaj citat, a teza o prežicima matrijarhalnog para boginja–sin u grčkoj mitologiji nalazi se na mnogim mjestima u djelu britanske naučnice (mjesto bi moglo biti Harrison 1912, 502). Harison je dala srazmjerno dosta pažnje Erosu (u kontekstu orfičke kosmogonije, up. Harrison 1903, 625–659) i prominentnu ulogu Euripidu (zbog njegovog napada na olimpska božanstva i poštovanje prema orfičkim bogovima Dionisu i Erosu, up. Harrison 1903, xii). S obzirom na ovo i na interesovanja za mistička učenja naše autorke, te na prilično nesadržajan ekskurs o mogućem kosmogonijskom Erosu kod Euripida (str. 102–104), šteta je da se Anica Savić Rebac nije podrobnije izrazila o svom stavu (ili čak zaduženosti) prema znamenitoj britanskoj kolegini.

U poslednjoj sekciji poglavlja, približavajući se Platonovom Erosu, autorka se vraća na pitanje koje je naznačila na samom početku istog poglavlja (str. 96), a to je pitanje uticaja Sokrata (ili drugog filozofa) na Euripida (str. 104–106). Naznačivši mišljenja Vilamovica, Nestlea i Rodea, autorka izražava potrebu „preciziranja“ mogućeg odgovora i hrabro se upušta u razmatranje više mogućnosti tipično demonstrirajući svoju upućenost u spise mnogih antičkih mislilaca. Ipak, čini se da je ovdje asocijativni niz vodi daleko od pokušaja rešavanja problema koji je bila najavila.

Anica Savić Rebac je pružila naročitu pažnju Laodamiji, Evadni i Alkesti(di): Euripidovim junakinjama koje umiru iz ljubavi ili za ljubav.¹⁵ Prve dvije junakinje autorka donekle izjednačava po „plemenitoj strasti“ (kako ocjenjuje njihovu ljubavnu čežnju koja ih goni u smrt) i ustanovljava podudaranje između fragmenta prve i stiha druge drame. Ipak, autorka detaljno gradi bitnu distinkciju i zbilja inspirativno poetira: Evadnin očaj i smrt imaju *boju neposrednog života*, a Laodamijini postoje *u atmosferi sna* (str. 94). Imajmo u vidu da su od drame *Protesilaj* ostali samo fragmenti i

¹⁵ Laodamija je bila mlada nevjesta Protesilaja, junaka palog u Trojanskom ratu; nakon smrti, mužu je dozvoljeno da provede tri sata sa nevjestom prije nego što zauvijek ode u Had, i nakon ovog susreta, mlada Laodamija je izvršila samoubistvo. Njihov mit Euripid je obradio u izgubljenom drami *Protesilaj*. Evadna je bila žena Kapaneja, heroja koga je ubila munja u ratu Sedmorice protiv Tebe; mlada žena je izvršila samoubistvo skočivši na muževljevu lomaču – ovo je epizoda u Euripidovoj drami *Pribjegarke* (st. 980 sqq). Alkestida/Alkesta je žena kralja Admesta, koja je jedina pristala da preuzme njegovu smrtnu kaznu na sebe; spletom okolnosti, prijatelj kuće Herakle će Alkestidu oteti od Smrti i vratiti porodici – ovaj mit Euripid je obradio u čuvenom tragikomičnoj drami *Alkestida*.

Ovaj tip Euripidove ljubavi za Anicu Savić Rebac, budući spoj ljubavne čežnje i etičke plemenitosti, jeste onaj neophodni stepenik koji vodi ka Platonu i zatim Danteu.

da o drami nagađamo na osnovu drugih izvora (kao što je to vrlo obazrivo i postupno činila na ovom mjestu autorka). Stoga je za ovu njenu navedenu poentu potrebno ne samo pokazano poznavanje dostupne građe, već i veoma instančan senzibilitet poetese – onaj kojim je bila tako bliska pjesniku stiha „među javom i med snom“.¹⁶ Laodamijin *ambijent sna* je, vjerujem, za Anicu bio *intimno* važan, s obzirom da je deset godina ranije u pismu Kašaninu upravo *među snove* smjestila svoju ličnu poetiku.¹⁷

Alkestidino pristajanje na smrt je, smatra autorka, žrtvovanje iz ljubavne dobrote koja je „agape, caritas“ (str. 101). Iako autorka misao o hrišćanskom žrtvovanju gradi dalje u istom pasusu i prethodno je koncizno objasnila pojam hrišćanske ljubavi naspram pojma eros u samom uvodu u studiju (str. 23), ovdje bi ipak bila potrebna detaljnija razrada i argumentacija stava s obzirom na fundamentalne razlike dva pojma. Stoji kao inventivno autorkino rješenje sa pozicioniranjem Alkestide (lični motivi žrtve) između Laodamije i Evadne sa jedne, i Makarije, Ifigenije i Poliksene sa druge strane (djevice koje se po autorki žrtvuju „bez ličnih motiva“ (str. 102)) – ovakvo pozicioniranje i tvrdnja bi se mogli dublje analizirati imajući na umu statuse junakinja na liniji nevjesta/žena–majka/djevica, kao i različite socijalne kontekste.

Naravno, vrlo je upadljivo da je autorka od svih Euripidovih ženskih likova posvetila pažnju baš ovim trima (naročito Laodamiji), samo letimično pomenuvši „groznicu Faidre i opsesiju Stenobeje“ (str. 102). Možemo reći da ovako fragmentisana analiza Euripidovih tekstova dovodi do tendencioznog stava autorke, budući da ona pretenduje da dà opštu sliku o Euripidovoj erotologiji. Uostalom, ako bismo i razmotrili da je Alkestida „čovečanski najtoplija i pesnički najuticajnija“ (str. 102), gdje je Medeja u ovoj raspravi i kako

¹⁶ O uticaju Laze Kostića koji je bio prijatelj kuće Savića i Aničin pjesnički mentor, i uopšte o pjesničko-umjetničkom kružoku u kome je djevojčica Anica odrastala slušajući o glavnim idejama romantizma: „ljubavi kao vrhovnog nadahnuća i najveće vrednosti života, kao suštine i smisla postojanja, zatim veoma naglašena žudnja za beskrajnim i beskonačnim, (...), obožavanje slobodne odvažnosti i hrabrosti“ v. Vuletić 2002, 15–19. Lompar u učitelju i učenici vidi duhovne podudarnosti (Ломпар 2015, 59). Da stvar bude čudnovatija, u ovim redovima doktorantkinja Anica kao da poznaje buduću sebe iz poslednjeg poglavlja svog života (godine 1953.), odveć dobro znanog: „verovatno je (...) posmrtni sastanak izazvan obostranom čežnjom: čežnjom Laodamije za mrtvim Protesilajem, i Protesilaja za živom Laodamijom.“ (str. 100).

¹⁷ U tom pismu iz 1920. godine, u doba iznurenosti od Velikog rata, Anica Milanu piše: „Moja umetnost bila je načinjena iz materije snova, i živela je jedino u atmosferi sna. Hoće li ona moći da preživi rušenje čitavog jednog sveta, hoće li moći da živi u atmosferi života? [...] Zbirku ne mislim izdavati pre nego što rešim ovaj kardinalni problem svoje duše“ (Кашанин 1974, 12).

je mogla biti izostavljena? U vremenu u kome u elitističkom akademskom krugu poznati oksfordski profesor, poznavalac i prevodilac grčke dramske književnosti i renomirani britanski humanista Marej (Gilbert Murray, 1866–1957) može sebi da dozvoli da Euripidovu Medeju nazove „the wild beast of a woman that was controlling his (=Jason’s) life“ (Murray 1910, vii), možda je Anica Savić Rebac učinila najviše što je mogla za Medeju: da je prećuti. Bilo kako bilo, imajmo u vidu posebnost ovog odjeljka od nekoliko stranica sa fokusom na tri žene i prepletu motiva erosa, sna i smrti: u njemu je Anica Savić Rebac prepustila svom književnoistorijskom talentu da je povede, i na trenutak je zaboravila na širi kontekst geneze pojma i sočivo istoričara ideje. Njeno tumačenje Laodamijine nadživotne ljubavi koja je „kao san iznad života i smrti“ (str. 101) i njena opažanja o motivima koji se međusobno preklapaju relevantna su za današnju tekstualnu kritiku.

Umjesto zaključka

Pojam erosa je u poslednjih nekoliko decenija (od sredine 70-ih godina XX vijeka) dobio značajnu pažnju nauke, naročito sa uticajem Douera (Kenneth Dover) u užem akademskom polju i Foucaulta (Michael Foucault) u širem akademskom i kulturnom polju. Raspravljano je na mitološkom i filološkom nivou, o fenomenologiji i fiziologiji erosa, iz ugla antropologije, sociologije, psihologije, političke teorije; eros je nezaobilazan filozofski problem; upotrebljavane su dijahrona, transistorijska i kroskulturalna perspektiva, mnoštvo teoretskih pristupa, i multicisciplinarna istraživanja. S obzirom na ovakvu naučnu *erupciju*, doktorska teza Anice Savić Rebac iz 1932. zaslužuje veliku pažnju; moja studija poglavlja „Strast i mudrost“ tek je mali doprinos ovoj problematici.

Anica Savić Rebac je tri decenije kasnije istraživala tijesne veze između književnosti i političke i socijalne klime demokratskog polisa Atine, pri čemu neće propustiti da istakne da je Euripid dao glas ženi i robu (Савић Ребац [1951a] 2015, 311, 314). Drugom prilikom će napisati da filozofski i istorijsko-filološki metod nisu potpuni bez pažnje na društveno-ekonomskim i političkim osnovama (Савић Ребац [1955] 2015, 748). U poglavlju „Strast i mudrost“ iz 1932. ne možemo naći ovu dimenziju u promišljanju Anice Savić Rebac. Posmatranje Euripidove predstave erosa unutar konteksta demokratske Atine kao „kulture strasti“ (Visvardi 2020, 627) zbilja je ogroman korak dalje u naučnom diskursu. Ipak, od velike je važnosti što je ona u *Predplatonskoj erotologiji* odbacila uski filološki pristup i hrabro odabrala i

neobrađivanu temu, i kompleksniji pristup. Da ona prva među klasičarima obrađuje ovu temu koja traži više od specijalizovanosti za jezik ističe njen bečki profesor nakon čitanja teze (Vuletić 2002, 75). S obzirom na tendenciju u klasičnim studijama, široj nauci i naročito u popularnoj kulturi da se eros svodi na seksualnu želju koja je jedan, ali ne jedini tip erosa (Ludwig 2002, 8, 9; Visvardi 2020, 631), važno je proučavati studiju Anice Savić Rebac u smislu doprinosa *neredukovanom* tumačenju pojma. Moglo bi se čak ustvrditi da je autorka degradiranom terminu dala „filozofsko dostojanstvo“ (Slapšak 2020, 335).

Autorka zaključuje da je Euripid obuhvatio tragična životna dvojstva ljubavi i naslutio mogućnost jedinstva, zadržavši Eros u „psihičko-etičkoj oblasti“, i to Euripidovo „čovečansko ograničenje“ ona vidi kao neophodni most između predašnjeg kosmičkog i potonjeg duševno-duhovnog principa. Ovo *humanizovanje Erosa* koje pripada žanru, ali koje kroz svoje ženske likove u potpunosti prisvaja Euripid, važna je i originalna teza Anice Savić Rebac. Svakako možemo uputiti zamjerku da je autorka, uprkos namjeri da predstavi Euripidov sveobuhvatni tretman erosa, selektivno analizirala one junakinje i njihove ljubavi koje ne spadaju u kategoriju Euripidovih žena sa lošom reputacijom. Ipak, njena ocjena da je Euripid insistirao na pozitivnom aspektu ljubavi i da je prikazivanje negativne ljubavi žanrovska uslovljenost ne treba da prođu neopaženo naspram *reevaluacije* Euripida u savremenom naučnom diskursu.¹⁸

Naročito je dragocjen segment poglavlja o Laodamiji, Evadni i Alkesti(di). Na ovih nekoliko strana Anica Savić Rebac ne žuri ka svom cilju – ni Platonu ni Danteu, stavljajući Euripida u tranzitnu poziciju *između*, već se predaje semantičkoj i poetskoj biti Euripidovog teksta. Ovo mjesto kontakta naše autorke sa Euripidovim junakinjama mjesto je nadživotne ljubavi, i možemo ga uzeti kao simbolično mjesto sudbine njenog prefinjenog bića. Ove redove piše ista zrela Anica koja će samosvjesno izvršiti *imitatio* mita o Laodamiji,¹⁹ i ista mlada Anica koja je lirski i strasno objašnjavala: *Zar vi ne*

¹⁸ Deset godina ranije, Anica Savić Rebac je u jednom eseju pomenula Euripida u usputnom osvrtu za koji smatram da je implicitno neslaganje sa Ničeovom tvrdnjom da je Euripid kriv za sunovrat tragedije (Савић Ребац [1922] 2015, 393). Mnogo kasnije, ona će se upustiti u debatu o terminu „klasično“, koja će biti važna stavka postmodernističkog prevrednovavanja (Савић Ребац [19516] 2015, 401–409).

¹⁹ Podrobno o tumačenjima njene smrti u smislu podražavanja antičkih uzora piše Vuletić 2002, 112–115.

znate, Kašanine, koliko mrtvi mogu da budu živi, a koliko živi mogu da budu mrtvi?

Izvori

- Савић Ребац, Аница. 1922. „Хеленски видици“. Предговор у *Анџијона*, *Софокло*, прев. Милош Ђурић, 5–15. Београд: Књижара Време.
- Савић Ребац, Аница. 1932. *Предплатонска еротологија*. Скопље: Графичко-индустриско предузеће Крајничанац.
- Савић Ребац, Аница. 1951а. „Античка демократија и социјални проблеми“. *Жива антика* 1(2): 206–221.
- Савић Ребац, Аница. 1951б. „Неколико речи о проблему класичног“. У *Зборник радова* 10. *Инстџиуи за ироучавање књижевности САН* 1, ур. Петар Колендић, 1–7. Београд : Научна књига.
- Савић Ребац, Аница. 1955. *Античка естетика и наука о књижевности: студија о њеном развоју од иочетјака до Аристотела*. Београд: Култура.
- Savić Rebac, Anica. (1932) 1984. *Predplatoniska erotologija*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Савић Ребац, Аница. (1922) 2015. „Хеленски видици“. У *Дух хеленсџва*. Приредили Мило Ломпар и Ирена Деретић, 389–395. Београд: Службени гласник.
- Савић Ребац, Аница. (1951а) 2015. „Античка демократија и социјални проблеми“. У *Дух хеленсџва*. Приредили Мило Ломпар и Ирена Деретић, 300–319. Београд: Службени гласник.
- Савић Ребац, Аница. (1951б) 2015. „Неколико речи о проблему класичног“. У *Дух хеленсџва*. Приредили Мило Ломпар и Ирена Деретић, 401–409. Београд: Службени гласник.
- Савић Ребац, Аница. (1955) 2015. „Античка естетика и наука о књижевности: студија о њеном развоју од почетака до Аристотела“. У *Дух хеленсџва*. Приредили Мило Ломпар и Ирена Деретић, 743–937. Београд: Службени гласник.

Skraćénica

OCD 2012: Oxford Classical Dictionary, 4th edition. 2012. Oxford: Oxford University Press, doi: 10.1093/acref/9780199545568.001.0001

Literatura

- Borthwick, E. K. 1997. „Euripides Erotodidaskalos? A Note on Aristophanes Frogs 957“. *Classical Philology* 92: 363–367.
- Calame, Claude. 1992. *I Greci el l'eros. Simboli, pratiche e luoghi*. Roma-Bari: Gius. Laterza & Figli Spa [Calame, Claude. 1996. *L'Éros dans la Grèce antique*. Paris: Belin; Calame, Claude. 1999. *The Poetics of Eros in Ancient Greece*, transl. by Janet Lloyd. Princeton University Press.]
- Carson, Anne. 1986. *Eros the Bittersweet: An Essay*. Princeton University Press.
- Gold, Barbara K. 1997. “Feminism and Classics: Framing the Research Agenda”. *The American Journal of Philology* 118(2): 328–332.
- Goldhill, Simon. 1995. *Foucault's Virginity: Ancient Erotic Fiction and the History of Sexuality*. Cambridge University Press.
- Grafton, Anthony 2006. “The History of Ideas: Precept and Practice, 1950–2000 and Beyond”. *Journal of the History of Ideas* 67(1): 1–32.
- Harrison, Jane Ellen. 1903. *Prolegomena to the study of Greek religion*. Cambridge University Press.
- Harrison, Jane Ellen. 1912. *Themis. A Study of the Social Origins of Greek Religion*. Cambridge University Press.
- Kaimio, Maarit. 2002. “Erotic Experience in the Conjugal Bed: Good Wives in Greek Tragedy”. In Nussbaum, M. and J. Sihvola (eds.), *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece and Rome*, 95–119. Chicago and London: Chicago University Press.
- Konstan, David, 1994. *Sexual Symmetry: Love in the Ancient Novel and Related Genres*. Princeton University Press.
- Konstan, David. 2013. “Between Appetite and Emotion, or Why Can't Animals Have Erôs?”. In E. Sanders, C. Thumiger, C. Carey, N.J. Lowe (eds.), *Erôs in Ancient Greece*, 13–26. Oxford Scholarship Online.
- Knox, Bernard. 1985. “Euripides”. In *The Cambridge History of Classical Literature, I, Greek Literature*, edited by P. E. Easterling and Bernard Knox, 316–338. Cambridge University Press.
- Ludwig, Paul W. 2002. *Eros and Polis: Desire and Community in Greek Political Theory*. Cambridge University Press.
- Michellini, Ann N. (1987) 2006. *Euripides and the Tragic Tradition*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Munteanu, Dana (ed.). 2011. *Emotion, Genre and Gender in Classical Antiquity*. London: Bristol Classical Press.
- Murray, Gilbert. 1910. *Euripides, The Medea*. London: George Allen and Unwin.
- Nussbaum, Martha C. and Sihvola, J. (eds.). 2002. *The Sleep of Reason: Erotic Experience and Sexual Ethics in Ancient Greece*. Chicago and London: Chicago University Press.

- Padel, Ruth. 1992. *In and Out of the Mind: Greek Images of the Tragic Self*. Princeton University Press.
- Page, Denys Lionel; Arthur Surridge Hunt; Campbell Cowan Edgar. 1932. *Select Papyri, Volume 3*, Loeb classical library. Harvard University Press.
- Rabinowitz, Nancy S. 1992. "Tragedy and the Politics of Confinement". In *Pornography and Representation in Greece*, ed. A. Richlin, 36–52. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Rabinowitz, Nancy S. 1993. *Anxiety Veiled: Euripides and the Traffic in Women*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Rehm, Rush. 1994. *Marriage to Death: The Conflation of Wedding and Funeral Rituals in Greek Tragedy*. Princeton University Press.
- Sanders, Ed. 2013. "Sexual Jealousy and Eros in Euripides' Medea". In Sanders, E., Thumiger, C., Carey, C. and N. Lowe (eds.), *Eros in Ancient Greece*, 41–57. Oxford Scholarship Online.
- Seaford, Richard. 1987. "The Tragic Wedding". *Journal of Hellenic Studies* 107: 106–130.
- Scodel, Ruth. 2020. "Euripides and Ancient Greek Philosophy", *Brill's Companion to Euripides* vol. 1, ed. Andreas Markantonatos, 966–987. Leiden, Boston: Brill.
- Slapšak, Svetlana. 1984. „Uvodna studija“. U *Predplatonaska erotologija*, Anica Savić Rebac, 11–18. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Slapšak, Svetlana. 2020. „Bolje nacista nego žena: neki vidovi namernog zaboravljanja Anice Savić Rebac“, *Naučnice u društvu*, ur. Lada Stevanović, Mladena Prelić, Miroslava Lukić Krstanović, 333–342. Beograd: Etnografski institut SANU
- Solmsen, Friedrich. (1975) 2015. *Intellectual Experiments of the Greek Enlightenment*. Princeton University Press.
- Stanford, William B. 1983. *Greek Tragedy and the Emotions*. London, Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Wright, Matthew. 2017. "A Lover's Discourse: Erōs in Greek Tragedy". In Seaford, R., Wilkins J. and M. Wright (eds.), *Selfhood and the Soul: Essays on Ancient Thought and Literature in Honour of Christopher Gill*, 219–242. Oxford University Press.
- Visvardi, Eirene. 2020. "Emotions in Euripides". In *Brill's Companion to Euripides* vol. 1, ed. Andreas Markantonatos, 627–660. Leiden, Boston: Brill.
- Vuletić, Ljiljana. 2002. *Život Anice Savić Rebac*. Beograd: autorsko izdanje.
- Thumiger, Chiara. 2013. "Mad Eros and Eroticized Madness in Tragedy", in: Sanders, E., Thumiger, C., Carey, C. and N. Lowe (eds.), *Eros in Ancient Greece*, 27–40. Oxford Scholarship Online.
- Valtadorou, Anastasia Stavroula. 2020. *Eros, Euripides and a Re-evaluation of Greek Sexuality with Particular Reference to Alcestis, Andromache, Andromeda, Antigone and Helen* (PhD thesis), The University of Edinburgh.

- Букадиновић, Предраг. 1966. Предговор у *Хеленски видици: есеји*, Аница Савић Ребац, vii–xviii. Београд: СКЗ.
- Деретић, Ирина. 2012. „Филозофско и књижевно у мистичкој еротологији Анице Савић Ребац.“ У *Историја српске филозофије II. Прилози истраживању*, Ирина Деретић (прир.), 281–312. Београд: Еуго Бок.
- Душанић, Дуња. 2015. „Један потпун човек: о хеленизму Анице Савић Ребац.“ У *Књижевство: Теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године*, ур. Биљана Дојчиновић, Александра Вранеш, Зорица Бечановић-Николић, 317–334. Београд: Филолошки факултет.
- Жуњић, Слободан. 2009. *Историја српске филозофије*. Београд: Плато.
- Кашанин, Милан. 1974. *Сусрећи и њисма*. Нови Сад: Матица српска.
- Ломпар, Мило. 2015. „Аница Савић Ребац као историчар идеја.“ Предговор у *Дух хеленства*, Аница Савић Ребац, прир. Мило Ломпар, Ирина Деретић, 5–63. Београд: Службени гласник.
- Милосављевић, Петар. 1986. „Истраживачки метод Анице Савић Ребац“ у *Аница Савић Ребац и проблеми античке естетике*. Посебне свеске. Летопис Матице српске 438(1-2): 86–95.
- Стојковић, Андрија. 1972. *Развитак филозофије код Срба (1804–1944)*. Београд: Слово љубве.
- Флашар, Мирон. 1968. „Аница Савић Ребац и изучавање генесе Луче микрокозма.“ *Књижевности* 46–47(9): 194–223.
- Шијаковић Маиданик, Ђурђина. 2021. „Жена у покрету: чланак Ксеније Атанасијевић о Еурипидовим јунакињама.“ У *Женски покрет (1920–1938): зборник радова*, ур. Ј. Милинковић и Ж. Свирчев, 339–355. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Đurđina Šijaković Maidanik

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA, BELGRADE

Humanizing Love's Duality: Anica Savić Rebac on Euripides' Erôs

Euripides, the youngest of the three great Greek tragedians, has a special place in Anica Savić Rebac's 1932 doctoral thesis, *Pre-Platonic Erotology*. Indeed, the theme of the thesis marked her life, work, and even death, and an entire chapter of the thesis, "Passion and Wisdom," is dedicated to him. According to Rebac, Euripides as a "poet of the soul" and a "poet of antinomies" completely reduces the old duality of suprapersonal and personal Eros to the realm of the soul and transforms it into a contrast between spiritual / wise / moderate and passionate / mindless / excessive love. The author positions Euripides' thought as the predecessor of Plato's, i.e. as a necessary step towards the pinnacle of erotology.

This paper presents in more detail the above mentioned segments of the discussion on Euripides' Eros, with particular attention paid to Rebac's claim that Euripides focuses on noble, lofty love, in order to shed light on the significance and characteristics of her insights, given the criticism of Euripides and the contemporary study of Eros in tragedy. Based on the insights in this chapter, the author's breadth in understanding literature, her inherent perspective on the history of ideas, especially important focuses of analysis and points, will be highlighted, and areas where future academic efforts could continue will be indicated. The author's focus on the character Laodamia from Euripides' lost play *Protesilaus* will be a source of particular inspiration.

Key words: Anica Savić Rebac (1892–1953), Euripides, Erôs, history of ideas, classical studies

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001:929-055.2(497.11)(082)

305-055.2(497.11)(082)

141.72:001(497.11)(082)

ROD, znanje i moć : istorija, nasleđe i značaj naučnica u Srbiji / urednice Mladena Prelić, Lada Stevanović, Miroslava Lukić Krstanović. – Beograd : Etnografski institut SANU, 2022 (Beograd : ForPrint). – 239 стр. ; 24 cm. – (Zbornik radova / Etnografski institut SANU ; 34)

Radovi na srp. i engl. jeziku. – Na spor. nasl. str.: Gender, knowledge and power : history, heritage and significance of women scholars and scientists in Serbia / editors Mladena Prelić, Lada Stevanović, Miroslava Lukić Krstanović. – „Zbornik Rod, znanje i moć: istorija, nasleđe i značaj naučnica u Srbiji, predstavlja jedan od rezultata projekta ‘Nasleđe i značaj naučnica u Srbiji: istraživanje prošlosti kao investicija za budućnost’“ ... ---> prelim. str. – Tiraž 350. – Str. 9–13. Predgovor / urednice. – Biografije autorki i urednica: str. 233-239. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svaki rad. – Abstracts.

ISBN 978-86-7587-113-2

- а) Научнице – Србија – Зборници
- б) Студије рода – Србија – Зборници
- в) Феминизам – Наука – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 82351369